

Tikai ar mežu sertifikāciju vien nepietiek, lai apturētu atmežošanas procesu pasaulē

Pēc satelītdatu apkopojuma analīzes 91 valstī secināts, ka mežu sertifikācija nav paglābusi pasaules mežus no vainagu klāja zuduma. Būtiskākais faktors, kas noteica mežu noturību bija attiecīgās valsts labklājības līmenis.

Avoti: LMSP un pasaules meža nozares informācijas vietnes

Austrālijas Nacionālās universitātes pētījumā identificēti vairāki nozīmīgi faktori, kas ir veicinājuši mežu vainagu klāja samazināšanos, kas nav bijusi saistīta ar ugunsgrēkiem. Pētījums veikts laikā no 2013. līdz 2023. gadam. Aktīva mežizstrāde un lauksaimniecībai izmantojamo zemju paplašināšana ir bijuši visnozīmīgākie meža platību zudumu ietekmējošie faktori.

Pasaules mežu platības samazinājuma tendences neuzrādīja ievērojamu kritumu desmit gadu laikā. Jāuzsver, ka šajā periodā straujāk pieauga sertificēto mežu platības un paplašinājās aizsargājamās teritorijas pasaulē. Trīsdesmit gadu laikā, kopš darbojas FSC un PEFC sertifikācijas sistēmas, tomēr, netika novērots statistiski nozīmīgs mežu vainagu klāja zuduma samazinājums. Arī sertificētajās platībās mežaudžu vainagu klāja blīvums saruka. Tātad var secināt, ka sertifikācija nepalīdz mežu saglabāšanai pasaules mērogā? To liecina zinātniski recenzēts pētījums, ko *Nature's Communications Sustainability* publicēja zinātnieki Kriss Teilors, Maldvins J. Evanss un profesors Deivids B. Lindenmaiers no Austrālijas Nacionālās universitātes Fennera Vides un sabiedrības koledžas.

Analizējot 11 gados apkopotos satelītu datus, kas tika iegūti no augstas izšķirtspējas attēliem 91 valstī, pētnieku komanda konstatēja, ka ikgadējais mežu vainagu klāja zudums pasaulē svārstījās no 21 līdz 32 miljoniem hektāru gadā. Šis process pasaules mežos ir norisinājies, neskatoties uz to, ka, piemēram, PEFC sertificētā platība ir pieaugusi no 262 miljoniem hektāru 2013. gadā līdz 300 miljoniem hektāru 2023. gadā, savukārt,

aizsargājamo mežu platība ir paplašinājusies no 868 miljoniem hektāru līdz 990 miljoniem hektāru.

Pētījuma rezultātā tika konstatēts, ka Krievija (57 miljoni hektāru), Brazīlija (36 miljoni hektāru), Kanāda (34 miljoni hektāru) un Amerikas Savienotās Valstis (23 miljoni hektāru) veidoja gandrīz pusi no visa pasaules mežu vainagu klāja zuduma šajā desmitgadē. Ar ugunsgrēkiem saistīti meža traucējumi dominēja boreālajās zonās, tostarp Krievijā un Kanādā, savukārt citi iemesli, aktīva mežizstrāde un lauksaimniecības platību paplašināšanās, veicināja lielāko daļu mežaudžu samazināšanos tropu valstīs, - Brazīlijā, Kongo un Indonēzijā.

Sertifikācijas “īpatnējā” loma

Pētījuma laikā FSC sistēmā sertificēto mežu platību apjoms saglabājās stabils. Tas visai būtiski samazinājās pēc sertifikātu apturēšanas Krievijā un Baltkrievijā 2022. gadā. Jāuzsver, ka ne FSC, ne PEFC sertificēto platību lielums neizpauzās kā īpaši nozīmīgs meža vainagu klāja zuduma samazinājums valstīs, kurās darbojas šīs sertifikācijas sistēmas. Tādi neiepriecinoši rezultāti saglabājās pat pēc tam, kad pētnieki ņēma vērā attiecīgajās valstīs fiksētos un laika gaitā mainīgos traucējošos faktorus: “Mūsu rezultāti liecina par ierobežotu efektivitāti kopējā mežu zuduma tendences samazināšanā,” – tā norādīja austrāliešu zinātnieki K. Teilors, M.J. Evanss un profesors D.B. Lindenmaiers, Viņi gan uzsvēra, ka šos secinājumus nedrīkstētu uztvert par pamatu meža sertifikācijas programmu pilnīgai atcelšanai.

Pētījuma datos FSC sertifikācija, PEFC sertifikācija un aizsargājamās teritorijas statuss atrodas uz t.s. “nulle ietekmes līnijas”. Nevienam no šiem faktoriem neuzrādījās statistiski nozīmīga saistība ar samazinātu mežu vainagu klāja zudumu. Piemēram, IKP uz vienu iedzīvotāju bija izteikti nozīmīgs prognozējamais faktors.

Modelējot situāciju aizsargājamajās teritorijās situācija bija nedaudz labāka, tomēr, arī augstāks mežu aizsardzības līmenis neuzrādīja konsekventu saistību ar zemākiem mežaudzes zuduma rādītājiem. Meža aizsardzības pasākumi ir mazāk efektīvi valstīs, kurās ir liels koksnes “ieguves spiediens”. Modelis parādīja pozitīvu mijiedarbību starp aizsargājamās teritorijas statusu un rūpnieciski izmantojamās koksnes ražošanas attiecību tādā mežu

platības samazināšanās procesā, kas nav saistīts ar ugunsgrēkiem.

Ko atklāja dati.

Attiecībā uz mežu zudumu, kas nav saistīts ar ugunsgrēkiem, divi izteiktākie rādītāji datu modelī bija rūpnieciski izmantojamās apaļkoksnes un kurināmās koksnes t.s.ražošanas blīvums. Pasaules mērogā apaļkoksnes ražošana desmit gadu laikā, kad notika pētījums, bija ievērojami pieaugusi. Kurināmā koksnes ražošana pieauga vēl straujāk. IKP uz vienu iedzīvotāju bija vienīgais prognozējošais rādītājs, kas parādīja konsekventu negatīvu saistību ar mežu vainagu klāja zudumu gan ugunsgrēku, gan ar ugunsgrēkiem nesaistītajās kategorijās. Pētījuma periodā valstis ar zemākiem IKP ienākumiem veidoja nesamērīgi lielu daļu no ar ugunsgrēkiem nesaistītā koku vainagu klāja zuduma.

Nemot vērā straujo kokmateriālu pieprasījuma pieaugumu pasaulē un rūpnieciski izmantojamās apaļkoksnes ražošanas būtisko pieaugumu desmit gadu periodā Austrālijas zinātnieku pētījumā tika secināts, ka izejvielu ieguve ir spēcīgākais faktors, kas veicina pašreizējo meža vainagu klāja samazināšanos pasaulē.

Austrālijas FSC un PEFC sertificēto kokmateriālu eksportētāji, kā arī piegādes ķēdes dalībnieki Dienvidaustrumāzijā, Dienvidamerikā un Centrālajā Āfrikā saskaras ar tiešu ietekmi, ko rada Eiropas Savienības Atmežošanas regula. Austrālijas zinātnieku secinājumi tieši apstrīd šīs regulas galveno pieņēmumu, - ka piegādes ķēdes izsekojamība un sertifikācija var apturēt mežu platību samazināšanos lielā mērogā.

Pētījuma autori atturas aicināt atteikties no FSC vai PEFC sertifikācijas, tomēr, viņi norāda uz arvien vairāk pierādījumiem, ka pamatiedzīvotāju pārvaldīta mežu apsaimniekošana pārsniedz sertifikācijas un formālās dabas aizsardzības prasību līmeni. Zinātnieki K.Teilors, M.J.Evanss un profesors D.B. Lindenmaiers atsaucas uz pētījumu, kurā konstatēts, ka pamatiedzīvotāju zemēs, kur ir liela bioloģiskā daudzveidība, koku vainagu klāja samazināšanās ir ievērojami mazāka nekā ārpus tām. Tāpēc zinātnieki aicina paplašināt sertifikācijas mērogus, iekļaujot arī pamatiedzīvotāju zemju apsaimniekošanu un oficiālās aizsargājamās teritorijas. Īpaši svarīgi tas būtu mežu teritorijās ārpus koksnes ražošanas zonām, kur meža sertificēšana pašlaik nav īstenota.

Vai pastāv būtiska atšķirība starp sertificētiem un nesertificētiem mežiem?

Austrālijas mežu sertifikācijas eksperts, runājot par pētījuma metodiku, izvirzīja jautājumu, - vai visu pētījumā iekļauto valstu līmeņa mežu uzraudzības sistēmas vispār spēj objektīvi novērtēt FSC un PEFC sertifikācijas shēmu ietekmi uz vietas?

Sertifikācijas eksperts uzsvēra, ka šajā pētījumā izdarīti vairāki secinājumi par meža sertifikāciju un tās lomu mežu zuduma samazināšanā, balstoties uz ļoti lielu paraugu skaitu. Ņemot vērā to, ka šo abu shēmu sistēmās ir sertificēti mazāk nekā 10 % no visas pasaules mežiem, valstu atskaites līmenis ir nepietiekami augsts un tas izraisa šaubas par objektivitāti. "Tikai tāpēc, ka valstī darbojas mežu sertifikācijas sistēma, vēl nenozīmē, ka visi meži attiecīgajās valstīs tiek sertificēti," meža sertifikācijas speciālisti arī norādīja, ka pētījumā netika salīdzināta mežu vainagu klāja zuduma situācija sertificētajos mežos ar to, kas notiek mežos, kuri vispār nav sertificēti. "Būtu ļoti interesanti redzēt, vai pastāv būtiska atšķirība mežu zudumā starp sertificētiem un nesertificētiem mežiem."

Informācija par pētījumu: Taylor, C., Evans, M.J. & Lindenmayer, D.B. Mežu zudums turpinās, neskatoties uz sertifikāciju un aizsardzību. Commun. Sustain. 1, 58 (2026). <https://doi.org/10.1038/s44458-026-00055-5>